

Tadeusz Kondracki

<https://orcid.org/0000-0001-5327-5591>

Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN

„Stary, nieodpowiedni element”. Podoficerowie zawodowi sprzed 1939 roku w ludowym Wojsku Polskim w okresie czystek lat 1948–1949

Abstrakt: Lata 1948–1949 były okresem zaostrzenia polityki czystek personalnych w „ludowym” Wojsku Polskim. Z armii ze względów politycznych usuwano oficerów, których kariery wojskowe rozpoczynały się jeszcze w latach II Rzeczypospolitej. Podobną politykę starano się realizować – tam, gdzie to było możliwe – również w korpusie podoficerów zawodowych. Najdłużej i najliczniej przedwojenne kadry Korpusu Podoficerów Zawodowych utrzymały się w służbie administracji, a zwłaszcza – ze względu na ich, trudną do zastąpienia, fachowość – w Korpusie Morskim Marynarki Wojennej. Plany kontynuowania na dużą skalę czystek politycznych musiały zostać zrewidowane – w związku z rozbudową armii – po wybuchu wojny koreańskiej (w czerwcu 1950 r.).

Słowa kluczowe: Polska ludowa, podoficerowie zawodowi, ludowe Wojsko Polskie, Departament Personalny Ministerstwa Obrony Narodowej, czystki polityczne.

Abstract: The period between 1948 and 1949 was marked by intensified personnel purges in the “people’s” Polish Army. Officers whose military careers began during the Second Polish Republic were removed from the army for political reasons. A similar policy was pursued, where possible, in the professional non-commissioned officer corps. The longest-serving and most numerous pre-war members of the Professional Non-Commissioned Officers Corps remained in the administration, especially in the Navy, due to their expertise, which was difficult to replace. Plans to continue large-scale political purges had to be revised due to the expansion of the army after the outbreak of the Korean War (in June 1950).

Keywords: People’s Poland, professional non-commissioned officers, People’s Army, Personnel Department of the Ministry of National Defence, political purges.

Wprowadzenie

W polityce personalnej ludowego Wojska Polskiego w drugiej połowie lat czterdziestych XX w. dużą wagę przywiązywano do drugiego (po kadrze oficerskiej) filaru wyszkolenia wojska, którym byli podoficerowie zawodowi (zarówno wychowankowie ludowego WP, jak i podoficerowie o rodowodzie sięgającym czasów II Rzeczypospolitej)¹.

Z czasem, ze względów czysto ideologicznych, rezygnowano z podoficerów przedwojennych (mimo ich wyższych kwalifikacji), a rozbudowę armii oparto na wykorzystaniu „nowych”, „ludowych” kadr (gorszych od strony ściśle fachowej, za to – jak oceniano – pewniejszych od strony politycznej)².

Świadectwem doceniania znaczenia podoficerów zawodowych jest – sporządzona w 1949 r. przez Departament Personalny Ministerstwa Obrony Narodowej – „Analiza Korpusu Podoficerów Zawodowych Odrodzonego Wojska Polskiego w/g stanu na dzień 1 marca 1949 r.” (dokument podpisali: ówczesny szef Departamentu Personalnego MON płk Józef Turski oraz szef Wydziału VIII Departamentu Personalnego MON mjr Napoleon Czesnak)³. Rozdzielnik

¹ Podoficerowie to w XX w. przede wszystkim dowódcy wojskowi niższego szczebla, wychowawcy podległych im szeregowców oraz specjaliści w określonej dziedzinie wiedzy, wynikającej z wymogów współczesnych wojen. W czasie II wojny światowej sprawy związane z podoficerską służbą zawodową nie były uregulowane. Sytuacja uległa zmianie z dniem 25 września 1945 r., kiedy dekretem o służbie wojskowej podoficerów nadterminowych i zawodowych uregulowano wiele spraw związanych ze służbą w korpusie podoficerskim. Wprowadzono wtedy oddzielne rodzaje służby: podoficerów nadterminowych i podoficerów zawodowych. W myśl dekretu służba podoficerów oparta została na zasadzie dobrowolności. Podoficerowie mieli prawo ubiegania się o przyjęcie do szkół oficerskich bez względu na wiek lub mieli możliwość zostania oficerami po złożeniu odpowiednich egzaminów. W związku z zaostrzającą się sytuacją międzynarodową oraz rozbudową sił zbrojnych odczuwano braki kadr podoficerskich. Ustawą z 5 lutego 1950 r. wprowadzono przepis pozwalający Ministerstwu Obrony Narodowej na powoływanie do służby zawodowej podoficerów z zasadniczej służby wojskowej lub z rezerwy. Od tej pory rekrutacja do zawodowej służby podoficerskiej odbywała się drogą dobrowolności oraz na mocy ustawy, *Mała encyklopedia wojskowa*, t. 2, Warszawa 1970, s. 653.

² Wstępne nakreślenie rozległego pola badawczego, znajdującego się wcześniej na marginesie prac analitycznych, w artykule: T. Kondracki, *Miejsce podoficerów zawodowych w procesie kształtowania kadry dowódczej ludowego Wojska Polskiego w latach 1945–1950*, [w druku].

³ Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego (dalej: CAW), IV.502.1.904, Analiza Korpusu Podoficerów Zawodowych Odrodzonego Wojska Polskiego w/g stanu na dzień 1 marca 1949 r., k. 187–216. Ten sam dokument w: CAW, IV.507.3/A.155. Pułkownik Józef Turski (1900–1986) pochodził z rodziny chłopskiej. Walczył w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r. Mianowany podporucznikiem w korpusie oficerów rezerwy łączności (1929). Był działaczem Związku Młodzieży Ludowej i lewicowego nurtu Związku Nauczycielstwa Polskiego. W latach 1934–1938 studiował na Wolnej Wszechnicy Polskiej. W kampanii wrześniowej 1939 r. był przydzielony do Ośrodka Zapasowego Telegraficznego „Zęgrze”. Internowany na Węgrzech, przedostał się do Francji, gdzie wstąpił do WP. W kampanii francuskiej w czerwcu 1940 r. dostał się do niemieckiej niewoli. W 1942 r. wstąpił do

tajnego dokumentu uwzględnił wykonanie dziesięciu egzemplarzy, które miały trafić od komórek Departamentu Personalnego MON, aż po biurko ówczesnego ministra obrony narodowej, marsz. Polski Michała Roli-Żymierskiego.

Wspomniana analiza – poprzedzająca falę czystek z jesieni 1949 r. – została przygotowana na podstawie nowo sporządzonej ewidencji personalnej oraz opinii służbowych. Objęto nią 6558 podoficerów zawodowych ludowego WP na stan faktyczny 7213 osób (tj. ok. 91%). W analizowanych wykazach statystycznych nie uwzględniono 655 podoficerów zawodowych (tj. ok. 9,1% tej grupy). Wynikało to w pierwszym rzędzie z braków ewidencji, najczęściej wskutek czasowej nieobecności części podoficerów w macierzystych jednostkach, np. z powodu pobytu w szpitalach, sanatoriach, w podróży służbowych itp. Analiza wykazała, że w grupie podoficerów zawodowych ludowego WP było ówczynie 5291 „wychowanków Odr[odzonego] W.P.” (tj. 80,7% tej grupy), podczas gdy podoficerów zawodowych sprzed 1939 r. miało być 1267 (tj. 19,3% Korpusu Podoficerów Zawodowych)⁴. Różnice w zakresie poszczególnych broni i służb ilustruje poniższa tabela:

Tabela 1. Podział na podoficerów zawodowych – wychowanków ludowego WP i podoficerów zawodowych sprzed 1939 r. – według rodzajów broni i służb (w procentach), według stanu na 1 marca 1949 r.

	Wychowankowie ludowego WP	Podoficerowie zawodowi sprzed 1939 r.
Piechota	13,1	2,1
Artyleria	7,2	0,8
Broń pancerna	2,3	0,2
Uzbrojenie	3,2	0,4
Służba inżynieryjno-saperska	2,0	0,2
Łączność	5,1	0,2
Służba Samochodowa	4,1	0,4
Służba zdrowia	1,3	0,2
Służba weterynarii	0,3	0,1

Francuskiej Partii Komunistycznej. Był zaangażowany w konspirację. W lutym 1945 r. uciekł podczas ewakuacji obozu. Po powrocie do kraju, od lipca 1945 r. związał się służbowo z Departamentem Personalnym MON (od października 1948 r. jako jego szef; od grudnia 1951 r. pn. Departamentu Kadr MON). W lipcu 1952 r. mianowany generałem brygady. Kierując podległą sobie placówką, ponosił współodpowiedzialność za stalinowskie represje wobec żołnierzy WP. Sprawował funkcję prezesa Zarządu Głównego Ligi Przyjaciół Żołnierza. W latach 1962–1965 był attaché wojskowym przy Ambasadzie PRL w Sofii. Od 1966 r. w stanie spoczynku. Zmarł w Warszawie. Pochowany na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach.

⁴ CAW, IV.502.1.904, Analiza Korpusu Podoficerów Zawodowych Odrodzonego Wojska Polskiego..., k. 188.

	Wychowankowie ludowego WP	Podoficerowie zawodowi sprzed 1939 r.
Służba Techn. Lotnictwa	7,2	–
Służba Liniowa Lotnictwa	1,3	–
Korpus Morski Marynarki Wojennej	2,8	3,5 [sic! – T.K.]
Korpus Nadbrzeżny Marynarki Wojennej	3,6	1,3
Korpus Lotniczy Marynarki Wojennej	0,9	0,2
Służba Zaopatrzenia	7,9	1,6
Służba Administracji	18,4	8,1 [sic! – T.K.]
Razem	80,7	19,3
	100%	

Źródło: CAW, IV.502.1.904, Analiza Korpusu Podoficerów Zawodowych Odrodzonego Wojska Polskiego..., k. 188.

Jak widać, w podstawowych rodzajach broni (piechota, artyleria i broń pancerna) rysowała się wyraźna przewaga kadr wcielonych do służby w ludowym WP już po 1943 r. Dominacja nowych kadr była także wyraźnie widoczna w lotnictwie. Znaczny odsetek kadr przedwojennych był za to dostrzegalny w służbie administracji oraz przede wszystkim w Korpusie Morskim Marynarki Wojennej (na okrętach). W tym jednym przypadku kadry „przedwojenne” górowały zarówno liczebnie, jak i procentowo nad kadrami „powojennymi”. Jak wskazuje tabela, Korpus Morski stanowił przez pierwsze lata Polski ludowej istny bastion kadry przedwojennej i – co istotne – był niełatwy do zreformowania w myśl wielokrotnie wyrażanych oczekiwań aparatu polityczno-wychowawczego ludowego WP. Wynikało to w pierwszym rzędzie z fachowości przedwojennej kadry zawodowej Korpusu Morskiego, której nawet największe zaangażowanie polityczne „nowej kadry” nie było w stanie zastąpić. Było tego świadome szefostwo polityczno-wychowawcze MW, gdy z zaskakującą szczerością wyjaśniało władzom zwierzchnim, że:

Grupa podoficerów przedwojennych są to podoficerowie starsi – bosmani i st[arsi] bosmani, dobrzy specjaliści, którzy zajmują samodzielne kierownicze stanowiska i dzięki temu w większej mierze, niż można by liczyć po ich ilości, oddziałują na jednostki [czyli okręty MW – T.K.]. Główne ich [podoficerów przedwojennych] skupiska są na [niszczycielu] O.R.P. „Błyskawica” i w D.O.P. [Dywizjonie Okrętów Podwodnych], ponieważ na dużych jednostkach mamy więcej skomplikowane maszyny i więcej skomplikowaną ich obsługę, wymagającą dużej wiedzy i doświadczenia [wyróżnienie – T.K.]⁵.

⁵ CAW, IV.502.1.314, Sprawozdanie Zarządu Polityczno-Wychowawczego Marynarki Wojennej za okres letni [1949 r.] (podpisany szef Zarządu Polityczno-Wychowawczego MW M. Nadelwicz, kmdr ppor.), k. 32. Podobne przyczyny tkwiły u podstaw tolerowania w MW, jeszcze do czystek z końca 1949 i początku 1950 r., na wysokich stanowiskach kilkunastoosobowej

W maju 1948 r. (a więc już po kilku latach nowej polityki personalnej w wojsku) stwierdzano samokrytycznie, że kadra podoficerów zawodowych w MW w przeważnej większości składa się z bosmanów i starszych bosmanów z okresu przedwojennego, z bardzo nieznacznym dopływem elementu powojennego. Wskazywano na konieczność zwiększenia ogólnego stanu podoficerów zawodowych do liczby przewidzianej etatami MW, a także „odświeżenia kadr podoficerów zawodowych przez zwiększenie dopływu wartościowego elementu powojennego do służby zawodowej [wyróżnienie – T.K.]”. Realizacja tych zamierzeń wymagała – przynajmniej zdaniem szefostwa pionu polityczno-wychowawczego MW – automatycznego mianowania podoficerów wszystkich specjalności po rocznej służbie nadterminowej na podoficerów zawodowych. Taka droga „na skróty” w karierze miała pomóc w przezwyciężeniu ostrych niedoborów fachowej kadry, zwłaszcza na okrętach. Na tę sytuację nakładał się brak specjalistów morskich w stopniach oficerskich⁶. O tym, że sytuacja kadrowa na okrętach była w dalszym ciągu daleka od ideału świadczy fakt, że – jak podkreślono w meldunku Zarządu Polityczno-Wychowawczego MW za kwiecień 1948 r. – w związku z kampanią letnią 1948 r. na jednostki pływające trzeba było i postawiono (przede wszystkim na stanowiska dowódców okrętów, głównie trałowców) oficerów bardziej doświadczonych i obeznanych z żeglugą, „z konieczności nie zawsze licząc się z ich obliczem politycznym [wyróżnienie – T.K.]”⁷.

Lipiec 1949 r. stanowił cezurę w procesie kształtowania nowych kadr podoficerskich MW. W miesiącu tym (w święto 22 Lipca) awansowano łącznie 322 podoficerów, w tym aż 270 wychowanków ludowej MW. Wobec elementów podoficerskich, określanych mianem „obcoklasowych”, na szeroką skalę zastosowano „demobilizację”, względnie przeniesienie na mniej odpowiedzialne funkcje. Czystka objęła także szeregi partyjne (członkostwo w Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej bywało, jednak tylko do czasu, wykorzystywane – także przez kadrę przedwojenną – jako skuteczny sposób na uniknięcie usunięcia z wojska)⁸.

grupy oficerów przedwojennych. Ich wykaz w: D. Koreś, *Oficerowie II Rzeczypospolitej w wojsku Polski „Ludowej”*, w: *Wojsko w Polsce „Ludowej”*, red. R. Klementowski i in., Wrocław 2014 (Studia i materiały IPN), s. 269, 275–276. Było to rozwiązanie przejściowe – „do czasu wychowania własnego korpusu starszych oficerów”, P.P. Wiczorekiewicz, *Z historii Ludowego Wojska Polskiego w latach 1945–1956*, w: idem, *Bandera we krwi. Polityka, wojsko, sovietica*, Łomianki 2015, s. 288.

⁶ Wynikało to ze świadomych decyzji większości kadry Polskiej Marynarki Wojennej o pozostaniu na uchodźstwie, por. T. Kondracki, *Stowarzyszenie Marynarki Wojennej 1945–1992*, Gdynia 2003, s. 41–42.

⁷ CAW, IV.502.1.201, Miesięczny meldunek informacyjny Zarządu Polityczno-Wychowawczego Marynarki Wojennej za miesiąc kwiecień 1948 r., [maj 1948 r.] (podpisany szef Zarządu Polityczno-Wychowawczego MW, Z. Szymsiak, kmdr por.), k. 369.

⁸ CAW, IV.502.2/A.290, Sprawozdanie miesięczne Zarządu Politycznego MW za miesiąc lipiec 1950 r., sierpień 1950 r. (podpisany szef Zarządu Politycznego MW, M. Nadelwicz, kmdr ppor.),

Wielka czystka w ludowym WP

Jesień 1949 i pierwsze miesiące 1950 r. oznaczały złamanie w ludowym WP (w tym zwłaszcza w MW, dotychczasowym bastionie kadry przedwojennej) pozycji oficerów i podoficerów wywodzących się z czasów II RP. Był to rezultat celowej polityki, narzuconej po listopadzie 1949 r. przez represyjne decyzje III i IV plenów Komitetu Centralnego PZPR. W pierwszym rządzie czystki z przyczyn politycznych obejmowały kadrę oficerską. Stanowiły one jedynie wycinek, choć najważniejszy, procesu – jak to określano – „wykruszania kadr oficerskich”. Innymi przyczynami były: niezadowolający stan zdrowia, podeszły wiek, nieprzydatność służbowa, własna prośba zainteresowanych, zwolnienia „na skutek zasądzenia wyrokami sądowymi”, orzeczenia „oficerskich sądów honorowych” oraz zgony oficerów. W całym 1949 r. (a więc także już po III Plenum KC PZPR) przeciętny wskaźnik „wykruszania się” kadr oficerskich wynosił w przybliżeniu 5,8%, co oznaczało 933 oficerów. Z tej liczby zwolnionych z przyczyn politycznych było 464 oficerów (tj. – jak obliczano – 2,9% ogółu kadry oficerskiej). Podana liczba nie odpowiadała do końca kategorii „zwolnień z przyczyn politycznych”, gdyż – jak wskazywano – spośród oficerów zwalnianych z innych powodów (np. stan zdrowia, wiek czy nieprzydatność służbowa) około połowę określano również jako obciążonych zastrzeżeniami o charakterze politycznym. W 1949 r., ale tylko w okresie do III Plenum KC PZPR (tj. do połowy listopada), zwalniano z wojska – „niezależnie od zajmowanego stanowiska” – „wszystkich oficerów zdecydowanie wrogo nastawionych, którzy bądź sami się ujawniali, bądź też w stosunku do których napływały materiały obciążające”⁹. W istniejącej sytuacji kadrowej pozostawiono jednak na odpowiedzialnych stanowiskach (np. szefów departamentów, szefów oddziałów w Sztabie Generalnym i głównych inspektoratach, dowódców dywizji, na kluczowych stanowiskach w aparacie sprawiedliwości itp.): „ludzi obcych, kierując się – jak wyjaśniano – założeniem, że oficerowie ci ze względu na swoje fachowe wiadomości są czasowo niezastąpieni i w tym okresie nie mogą być jeszcze zwolnieni [wyróżnienie – T.K.]”¹⁰. Skutkiem akcji czystek było w okresie określanym jako „przeplenumowy” (między 1 stycznia a 1 grudnia 1949 r.) zwolnienie wyłącznie z przyczyn politycznych 364 oficerów, co stanowiło blisko połowę (46,8%) ogólnej liczby oficerów zwolnionych w tym okresie z wojska. Ciekawa jest dokładniejsza statystyka tej operacji. Spośród oficerów usuniętych w podanym okresie z przyczyn politycznych było:

passim. Dążenie do obsadzenia na kluczowych stanowiskach kadry pewnej od strony ideowo-politycznej było widoczne w całych siłach zbrojnych, np. w – wystawionym na pokusy stosunkowo łatwego kontaktu z Zachodem – lotnictwie wojskowym, por. np. I. Koliński, *Lotnictwo Polski Ludowej 1944–1947*, Warszawa 1987, s. 382–385.

⁹ CAW, IV.502.1.904, Podstawowe zagadnienia polityki personalnej na odcinku kadry oficerskiej, Oczyszczanie korpusu oficerskiego, termin wykonania – 15 lutego 1950 r., k. 46–47.

¹⁰ Ibidem.

- 1) 173 oficerów i podoficerów zawodowych sprzed 1939 r. (ok. 48%);
- 2) 69 oficerów i podchorążych rezerwy sprzed 1939 r. (ok. 19%);
- 3) 122 „oficerów Odrodzonego Wojska Polskiego” (ok. 34%)¹¹.

Jak wynika z zestawienia, zasadniczą kategorią oficerów usuniętych w analizowanym okresie z przyczyn politycznych byli ci, którzy kariery wojskowe zaczęli jeszcze w czasach II Rzeczypospolitej (242, tj. ok. 66%). Nie sposób jednak nie zauważyć, że aż jedną trzecią zwolnionych stanowili ludzie, którzy swe kariery wojskowe rozpoczynali w „ludowym” wojsku, a więc ich pochodzenie społeczne powinno być – z punktu widzenia nowej władzy – lepsze. Co jeszcze bardziej istotne – byli to ludzie, którzy awans społeczny zawdzięczali już nowemu reżimowi¹².

Oprócz oficerów o stażu sprzed II wojny światowej na celowniku współczesnych inkwizytorów znaleźli się – oceniani krytycznie – podoficerowie zawodowi o rodowodzie z czasów II RP. Jak już wskazywano, drogi do uzdrowienia kadr dowódczych upatrywano przede wszystkim w zwiększeniu udziału w armii „nowych kadr”, tj. podoficerów zawodowych – wychowanków ludowego WP (kosztem kadr o pochodzeniu przedwojennym).

Podoficerowie zawodowi – wychowankowie ludowego WP

Ze względu na rolę wyznaczoną wychowankom ludowego WP szczególnie wnikliwie analizowano – także od strony statystycznej – skład tej kategorii podoficerów. Jak wskazywano, aż 99,1% podoficerów zawodowych – wychowanków ludowego WP – podczas okupacji przebywało w kraju (dokument nie precyzuje, czy chodziło tu także o Kresy Wschodnie). Pozostały blisko jeden procent podoficerów zawodowych przebywał w niewoli, względnie pełnił służbę w szeregach Polskich Sił Zbrojnych (na Zachodzie).

Tabela 2. Podział w korpusie podoficerów zawodowych – wychowanków ludowego WP, według posiadanych stopni wojskowych (na dzień 1 marca 1949 r.):

Stopień wojskowy	Odsetek
Kapral	16,5
Plutonowy	34,0
Sierżant	34,0
Starszy sierżant	15,5
Razem	100

Źródło: CAW, IV.502.1.904, Analiza Korpusu Podoficerów Zawodowych Odrodzonego Wojska Polskiego..., k. 189.

¹¹ Ibidem, k. 49.

¹² T. Kondracki, *Czystka w kadrze oficerskiej „ludowego” Wojska Polskiego po III Plenum KC PZPR (listopad 1949 r.)*, w: *Spółeczeństwo w wojsku, wojsko w społeczeństwie w XIX–XXI wieku*, t. 1, red. T. Osiński, P. Orłowski, M. Kruszyński, Dęblin 2024, passim.

Ustalenie liczby stanowisk etatowych podoficerów zawodowych według posiadanych stopni wojskowych było niemożliwe, gdyż – jak podkreślano – Sztab Generalny WP w ogłaszanych etatach nie określał, które stanowiska podoficerskie są przewidziane dla podoficerów zawodowych. Nie mniej interesująco przedstawiało się zagadnienie wieku w korpusie podoficerów zawodowych.

Tabela 3. Podział w korpusie podoficerów zawodowych – wychowanków ludowego WP – według wieku (na dzień 1 marca 1949 r.)

Rok urodzenia	Odsetek
1915 i później (34 lata i starsi)	2,8
lata 1916–1920 (29 lat – 33 lata)	5,3
lata 1921–1925 (24 lata – 28 lat)	78,0
rok 1926 i młodsi (23 lata i młodsi)	13,9
Razem	100

Źródło: CAW, IV.502.1.904, Analiza Korpusu Podoficerów Zawodowych Odrodzonego Wojska Polskiego..., k. 189.

Ponieważ blisko 92% podoficerów zawodowych – wychowanków ludowego WP – było w wieku młodszym niż rocznik 1920, uznawano korpus podoficerski (wychowanków ludowego WP) za generalnie młody. Kolejny wskaźnik dotyczył okresu służby w ludowym WP:

Tabela 4. Data wstąpienia do służby podoficerów zawodowych – wychowanków ludowego WP

Rok wstąpienia do ludowego WP	Odsetek
1943	2,7
1944	37,9
1945	32,9
1946	26,0
1947 i później	0,5
Razem	100 procent

Źródło: CAW, IV.502.1.904, Analiza Korpusu Podoficerów Zawodowych Odrodzonego Wojska Polskiego..., k. 189.

Jak wskazuje tabela, większość podoficerów zawodowych – wychowanków ludowego WP (73,5%) odbywała czynną służbę wojskową w latach wojny (1943–1945). Rozpoczęcie pełnienia służby zasadniczej w latach 1946–1947 przypadało 26,5% opisywanej kategorii podoficerów. Interesujące dane przynosi tabela ilustrująca pochodzenie społeczne omawianej kategorii podoficerów zawodowych:

Tabela 5. Pochodzenie społeczne podoficerów zawodowych – wychowanków ludowego WP (wg stanu na 1 marca 1949 r.)

Grupa społeczna	Odsetek
Robotnicy	31,7
Chłopi bezrolni	4,3
Chłopi do 2 ha	7,2
Chłopi do 5 ha	19,6
Chłopi do 10 ha	15,0
Chłopi do 15 ha	3,5
Chłopi do 20 ha	1,0
Chłopi do 50 ha	0,6
Rzemieślnicy bez pracowników najemnych	8,0
Rzemieślnicy z pracownikami najemnymi	0,5
Pracownicy umysłowi	5,3
Wojskowi zawodowi	2,0
Inteligenci z wyższym wykształceniem	0,4
Kupcy	0,4
Przemysłowcy	0,1
Policjanci, strażnicy więzienni do 1939 r. itp.	0,4
Razem	100

Źródło: CAW, IV.502.1.904, Analiza Korpusu Podoficerów Zawodowych Odrodzonego Wojska Polskiego..., k. 190.

Wnioski wyprowadzane z powyższych danych służyły potwierdzeniu tezy, że najliczniej reprezentowana była – w zgodzie z pryncypiami ustrojowymi – „sojusznicza robotnikom” grupa chłopów bezrolnych, mało- i średniorolnych oraz rzemieślników bez pracowników najemnych (łącznie 57,6%). Drugą pod względem liczebności grupą mieli być robotnicy (31,7%). Na marginalną „grupę obcą klasowo” miało przypadać tylko 10,7%. Zestawienie potwierdzało znaczne zapóźnienia w zakresie wykształcenia analizowanej kategorii podoficerów zawodowych (jako niezbędne minimum wskazywano na cztery klasy gimnazjum).

Przy analizie stanu wykształcenia podoficerów zawodowych – wychowanków ludowego WP – stwierdzano (dla poprawienia obrazu) „stały postęp” w zakresie uzupełniania wykształcenia „i istnienie pędu do nauki, aczkolwiek warunki służbowe nie zawsze pozwalają podoficerom na uczęszczanie do szkół”. Uzupełnieniem powyższych danych są informacje na temat wyszkolenia wojskowego. To przedstawiało się lepiej (niż cywilne), gdyż blisko dwie trzecie podoficerów zawodowych omawianej grupy (tj. 64,9%) otrzymało podstawowe

Tabela 6. Wykształcenie podoficerów zawodowych – wychowanków ludowego WP

Wykształcenie	Odsetek	
	przed wstąpieniem do ludowego WP	stan na 1 marca 1949 r.
Nieukończona szkoła powszechna	23,3	21,8
Ukończona szkoła powszechna	52,2	45,9
Ukończona jedna klasa gimnazjum	4,6	5,8
Ukończone dwie klasy gimnazjum	10,1	12,5
Ukończone trzy klasy gimnazjum	5,7	7,4
Ukończone cztery klasy gimnazjum	3,1	5,1
Ukończona jedna klasa liceum	0,5	0,8
Ukończone dwie klasy liceum	0,5	0,6
Rozpoczęte studia wyższe	–	0,1
Wykształcenie niewystarczające	95,9	93,4
Wykształcenie wystarczające	4,1	6,6
Razem	100	100

Źródło: CAW, IV.502.1.904, Analiza Korpusu Podoficerów Zawodowych Odrodzonego Wojska Polskiego..., k. 189–190.

wyszkolenie wojskowe w szkołach podoficerskich, pozostałe zaś 35,1% podoficerów ukończyło różne krótkoterminowe kursy, „które należy uważać jako wyszkolenie wstępne dla podoficera zawodowego” (zwłaszcza dotyczyło to podoficerów niższych stopni). 7,7% podoficerów, oprócz przeszkolenia w szkołach podoficerskich, korzystało w różnorakich kursów¹³.

Jak wskazują przytaczane informacje, ogółem w ruchu partyzanckim i konspiracji miało brać udział 6,3% analizowanej grupy podoficerów zawodowych (czyli co 15–16). Z tej liczby na Gwardię Ludową i Armię Ludową miało przypadać 1,1%. Najwięcej, gdyż 2,1% należało podczas okupacji do Armii Krajowej (Związku Walki Zbrojnej), do Polskiej Armii Ludowej – 0,1%, do Batalionów Chłopskich – 1,4%, do innych polskich organizacji partyzanckich – 0,3%, do partyzantki sowieckiej – 1,2% i francuskiej – 0,2%. Udział w walkach brało 36,3% analizowanej grupy, z tego w walkach wrześniowych 1939 r. – 3,4%, w walkach ludowego Wojska Polskiego z Niemcami (1943–1945) – 28,5%, w walkach Armii Czerwonej – 0,8%, w walkach partyzanckich – 2,1%, w walkach zaś z podziemiem niepodległościowym (określanym w dokumencie mianem „band”) brało udział 3,8% tej kategorii żołnierzy¹⁴. Analiza omawianej grupy według wartości dla wojska wskazywała, że do

¹³ CAW, IV.502.1.904, Analiza Korpusu Podoficerów Zawodowych Odrodzonego Wojska Polskiego..., k. 190–191.

¹⁴ Ibidem, k. 191.

objęcia stanowisk oficerskich kwalifikowało się 2,8% podoficerów zawodowych – wychowanków ludowego WP, do skierowania do szkół oficerskich nadawało się 7,7%, przeszkolenia w szkołach podoficerskich wymagało 16,0%; 2,7% kwalifikowało się do zwolnienia. Warunkom wymaganym od podoficera zawodowego odpowiadało jedynie 70,8%, czyli blisko 30% nie odpowiadało takim wymaganiom¹⁵ (były to wskaźniki znacznie gorsze niż w przypadku podoficerów zawodowych sprzed 1939 r., o tym niżej).

„Stary, nieodpowiedni element” – podoficerowie zawodowi sprzed 1939 r.

Podoficerów zawodowych, wywodzących się jeszcze z armii II Rzeczypospolitej, w ludowym WP traktowano przeważnie jako zło konieczne. W analizowanym okresie 1949 r. miało ich być 1267. W tej liczbie podoficerowie liniowi stanowili 44,7%. Wywodzili się oni z piechoty, artylerii, broni pancernej, służby uzbrojenia, służby inżynieryjno-saperskiej, służby łączności, służby samochodowej, służby liniowej lotnictwa, Korpusu Morskiego MW, Korpusu Lotniczego MW oraz 50% Korpusu Nadbrzeżnego MW. Jako nielinowych podoficerów zawodowych (w sumie 55,3% tej grupy) w zestawieniach uwzględniono podoficerów służby zdrowia, służby weterynaryjnej, służby technicznej lotnictwa, 50% Korpusu Nadbrzeżnego MW, służbę zaopatrzenia i służbę administracyjną.

Spośród podoficerów zawodowych sprzed 1939 r., ujętych w dokumencie, 23,7% podczas wojny przebywało w niewoli niemieckiej, 5,6% służyło w armii polskiej i w „ armiach obcych” na Zachodzie, zaś 70,7% miało przebywać w kraju. W odróżnieniu od podoficerów zawodowych – wychowanków ludowego WP – w grupie podoficerów, którzy służbę rozpoczęli jeszcze w okresie II Rzeczypospolitej dominowali podoficerowie starsi, co ilustruje poniższa tabela (dla porównania podano też odpowiednie wskaźniki przedstawiające podział na stopnie wojskowe podoficerów zawodowych – wychowanków ludowego WP):

Tabela 7. Podoficerowie zawodowi sprzed 1939 r. oraz wychowankowie ludowego WP, według posiadanych stopni wojskowych (stan z 1 marca 1949 r.)

Stopień wojskowy	Odsetek
Kapral	0,2 (wychowankowie l. WP – 16,5)
Plutonowy	7,4 (wychowankowie l. WP – 34,0)
Sierżant	29,9 (wychowankowie l. WP – 34,0)
Starszy sierżant	62,5 (wychowankowie l. WP – 15,5)
Razem	100 (wychowankowie l. WP – 100)

Źródło: CAW, IV.502.1.904, Analiza Korpusu Podoficerów Zawodowych Odrodzonego Wojska Polskiego..., k. 195.

¹⁵ Ibidem, k. 193.

Jak zauważano w analizowanym dokumencie, obie grupy podoficerów zawodowych różniły inne jeszcze czynniki. Należał do nich m.in. stan cywilny. O ile w grupie wychowanków ludowego WP było aż 59,5% kawalerów, a tylko 40,8% żonatych, to w grupie podoficerów przedwojennych kawalerów było jedynie 7,2%, a żonatych 92,8% (wynikało to m.in. z różnic wieku oraz konieczności uzyskiwania zgody przełożonych na ślub, o co w starszym wieku było łatwiej).

Jeszcze bardziej wymowne są – sygnalizowane wyżej – dane na temat różnic w zakresie stopni wojskowych w obu grupach podoficerów. O ile w grupie wychowanków ludowego WP niższe stopnie podoficerskie – kaprała i plutonowego – miała połowa podoficerów zawodowych (50,5%), to w grupie podoficerów przedwojennych tylko niespełna 8% (7,6). I analogicznie, wyższe stopnie podoficerskie – sierżanta i starszego sierżanta – w grupie wychowanków ludowego WP miało 49,5%, podczas gdy w grupie podoficerów przedwojennych aż ponad 92% (92,4). Ten stan rzeczy – wskazywano – przeszkadza w awansowaniu wychowanków ludowego WP, gdyż „wiele etatów sierżantów i starszych sierżantów jest obsadzonych przez podoficerów zawodowych sprzed 1939 r.”¹⁶ Jako zjawisko pozytywne rejestrowano za to fakt, że

liczba przyjmowanych do służby zawodowej wychowanków Odrodzonego W.P. wzrastała z roku na rok (zwłaszcza w roku 1948), natomiast liczba przyjmowanych podoficerów zawodowych sprzed 1939 r. stale malała [...]. Świadczy to – podkreślano – o unormowaniu zagadnienia werbunku do służby zawodowej i wyeliminowaniu starego, nieodpowiedniego elementu wśród kandydatów na podoficerów zawodowych [wyróżnienie – T.K.].¹⁷

Ilustrowały to liczby przytaczane w dokumencie (patrz niżej):

Tabela 8. Statystyka podoficerów zawodowych przyjmowanych do służby, z podziałem na lata (1945–1948) oraz na grupy – wychowanków ludowego WP i podoficerów przedwojennych (w procentach)

Rok przyjęcia	Wychowankowie ludowego WP	Podoficerowie przedwojenni
1945	1,8	21,6
1946	38,8	54,2
1947	18,6	16,7
1948	40,8	7,5
Razem	100	100

Źródło: CAW, IV.502.1.904, Analiza Korpusu Podoficerów Zawodowych Odrodzonego Wojska Polskiego..., k. 197.

¹⁶ Ibidem, k. 189, 195–197.

¹⁷ Ibidem, k. 197.

W odniesieniu do podoficerów przedwojennych instrumentalnie (i demagogicznie) używano argumentu demograficznego. Wskazywano, że – w odróżnieniu od wychowanków ludowego WP – 98,4% z nich urodziło się w roku 1920 i wcześniej (tzn. w chwili przeprowadzania analizy mieli 29 i więcej lat)¹⁸. 49 lat i więcej miało aż 9,6%. Z kolei najmłodszych (w wieku 28 lat i młodszych) było tylko 1,6%¹⁹. Było to logiczną konsekwencją posiadania przez podoficerów przedwojennych z zasady wyższych stopni (przeważnie podoficerów starszych), a przez to zajmowania z reguły wyższych stanowisk służbowych.

W walkach udział brało 88,9% tej kategorii podoficerów, z czego: w 1939 r. – aż 84,5% (wychowankowie ludowego WP – tylko 3,4%). W walkach ludowego WP (1943–1945) podoficerowie przedwojenni uczestniczyli w ok. 10%, w Armii Czerwonej ich udział wyrażał się wskaźnikiem 4,7%; w partyzantce – 1,7%, a w walkach z podziemiem niepodległościowym – 0,6%²⁰. Udział w partyzantce i konspiracji tej kategorii podoficerów wyrażał się wskaźnikiem 6,4%. Najwyższy był wskaźnik przynależności do AK (ZWZ) – 3,3% (co istotne, w grupie wychowanków ludowego WP wskaźnik ten był również wyjątkowo wysoki i wyniósł najwięcej, gdyż 2,1%)²¹.

Wyraźne różnice rysowały się w zakresie wykształcenia obu kategorii podoficerów zawodowych. O ile w grupie wychowanków ludowego WP za wystarczające 1 marca 1949 r. uznawano wykształcenie jedynie 6,6% podoficerów, to w grupie podoficerów przedwojennych było to 16,9%. By jednak obraz „nowej kadry” WP nie rysował się decydom nazbyt minorowo, w opisie kwestii wykształcenia nie pominięto uwagi: „W porównaniu do wychowanków Odrodzonego W.P. – podoficerowie zawodowi sprzed 1939 r. w mniejszym stopniu uzupełniają wykształcenie” (był to – rzecz jasna – skutek mniejszych zapóźnień w zakresie wykształcenia, na co złożyły się m.in. różnice w zakresie dostępu do szkolnictwa – przed wojną i w trakcie okupacji)²².

Aż 79,3% podoficerów zawodowych sprzed II wojny światowej wstąpiło do ludowego WP w 1945 r. i później (1945–1948). Jak podkreślano w cytowanym opracowaniu (w tonie usprawiedliwienia):

większość podoficerów zawodowych [sprzed 1939 r.] została przyjęta do służby zawodowej po zakończeniu wojny. Jednak liczba ta od 1945 r. corocznie malała. W 1948 r. Dep[atrament] Pob[oru] i Uzup[elnień] przyjął 7,5% podoficerów zawodowych sprzed 1939 r. Takie stanowisko – jak samokrytycznie stwierdzano – było błędne, gdyż ze względu na wiek oraz kwalifikacje [sic! – T.K.], podoficerowie ci w najbliższym czasie będą przeniesieni w stan spoczynku²³.

¹⁸ Ibidem, k. 196.

¹⁹ Ibidem, k. 195.

²⁰ Ibidem, k. 196.

²¹ Ibidem, k. 191–196.

²² Ibidem, k. 196.

²³ Ibidem, k. 195.

Wyrażona powyżej opinia była tym bardziej zaskakująca, że – jak wyraźnie wskazywano – wykształcenie w tej grupie podoficerów zawodowych było wyraźnie lepsze i w większym stopniu zaspokajało potrzeby armii niż w przypadku podoficerów naboru już ludowego WP. Aż ponad 86% podoficerów sprzed 1939 r. określano jako odpowiadających warunkom oczekiwanym od podoficera zawodowego. W grupie podoficerów zawodowych naboru już ludowego WP było to – jak podawano wyżej – tylko ok. 70% (w tym spośród robotników ok. 69%, spośród chłopów i rzemieślników, ale bez pracowników najemnych – ok. 71%, spośród zaś grupy tzw. pozostałych – ok. 73%)²⁴.

Podawanym wyżej danym – o wyraźnej wyższości fachowej kadry przedwojennej – przeczyły nacechowane ideologicznie konkluzje, w których podkreślano: „Przyjęcie do służby zawodowej 30% podoficerów z niewoli lub armii na zachodzie świadczy o daleko posuniętej tolerancji oraz o błędnym postępowaniu Departamentu Poboru i Uzupełnień, ponieważ w/w podoficerowie [sprzed 1939 r. – T.K.] w olbrzymiej większości ze względu na wiek oraz postawę polityczną [wyróżnienie – T.K.] nie przedstawiają większej wartości jako wychowawcy żołnierza w Odrodzonym W[ojsku] P[olskim]”²⁵. Z tego powodu – jak podkreślano – licznie napływające podania o przyjęcie do służby zawodowej podoficerów przedwojennych „Departament Personalny M.O.N. oraz dowództwa okręgów wojskowych w zasadzie [...] załatwiają odmownie” („ze względu na wiek oraz małą wartość polityczno-wychowawczą, jaką przedstawiają oni dla Odrodzonego Wojska Polskiego”)²⁶.

Podsumowanie

Analizy korpusu podoficerów zawodowych, przeprowadzone w Departamencie Personalnym MON, prowadziły do wniosku, że grupa podoficerów o rodowdzie z wojska II RP w większości składała się z rocznika 1920 i starszych. W ponad 55% miała być wykorzystywana na stanowiskach nielinowych. Posiadała najwyższe stopnie podoficerskie (sierżanta i starszego sierżanta – bosmana i starszego bosmana), „co – jak ubolewano – przy jej wartościach służbowych niewspółmiernie obciąża budżet państwa”. „Podoficerowie ci, poza nielicznymi wyjątkami (gdyż najbardziej postępowy i odpowiednio fachowy element został awansowany do stopni oficerskich) nie mają większych perspektyw rostu [sic! – T.K.], ze względu na oblicze ideowo-polityczne, wartości wychowawcze i służbowe oraz wiek – będą więc stopniowo zwalniani ze służby zawodowej [wyróżnienie – T.K.]”²⁷. Ich miejsce zajmować miała młoda kadra podoficerska.

²⁴ Ibidem, k. 194–196.

²⁵ Ibidem, k. 196.

²⁶ Ibidem, k. 210–211.

²⁷ Ibidem, k. 211.

Jako wzór do naśladowania przytaczano przykład Wojsk Lotniczych, gdzie wzrostowi liczebnemu grupy wychowanków ludowego WP odpowiadała „nie-liczna grupa podoficerów zawodowych sprzed 1939 r.”, zajmująca „podrzedne stanowiska” w administracji i zaopatrzeniu²⁸. Jak zauważano, najwyższy („zbyt duży”) odsetek podoficerów zawodowych sprzed 1939 r. pozostawał w Marynarce Wojennej. Wymagało to, zdaniem Departamentu Personalnego MON, „natychmiastowego podjęcia kroków zmierzających do zmiany obecnej sytuacji. W Marynarce Wojennej jest stosunkowo mało przeszkolonych oraz wielki procent podoficerów zawodowych sprzed 1939 r.”²⁹ Drogi do przezwyciężenia tego stanu rzeczy upatrywano w zwiększeniu liczby elewów w Szkole Specjalistów Morskich, „celem uzupełnienia braków, które powstaną na skutek wykruszania się podoficerów zawodowych sprzed 1939 r.”³⁰

W istniejącej sytuacji do rangi naczelnego czynnika oceny kadr podoficerskich urastała opinia dotycząca podoficerów zawodowych naboru już ludowego WP, których generalnie określano jako „zdrowych politycznie i moralnie”³¹. Z powyższą opinią korespondowała ocena zawarta w wyciągu z meldunków informacyjnych Zarządu Polityczno-Wychowawczego ludowego WP o sytuacji w jednostkach Okręgu Wojskowego nr 1 za luty 1949 r. Podkreślano tam, że: „Podoficerowie zaw[odowi] w większości stanowią element klasowo nam bliski i oddany”, choć zarazem nie ukrywano, że nie mogą oni często nadążyć i podoląć zadaniom, jakie się przed nimi stawia. Zauważano, że korpus podoficerski jeszcze bardziej niż oficerowie ulega wpływom ludności cywilnej³². Jako czynniki utrudniające celową politykę personalną w odniesieniu do pożądaných kategorii podoficerów zawodowych wymieniano nadmierne obciążenie pracą przy wysoce niewystarczających płacach i złej sytuacji mieszkaniowej, co wymuszało skoszarowanie. Był to – jak podkreślano – czynnik uniemożliwiający zawieranie związków małżeńskich, na co sami zainteresowani często się uskarżali³³.

²⁸ Ibidem, k. 212. Wykorzystywanie kadry przedwojennej w Wojskach Lotniczych w administracji i zaopatrzeniu mogło wynikać z obawy przed powierzaniem tej kategorii żołnierzy latania samolotami, co mogło być wytłumaczalne w kontekście zdarzających się ucieczek na Zachód.

²⁹ Ibidem, k. 210.

³⁰ Ibidem, k. 211.

³¹ Ibidem, k. 193. „Analiza w/g wartości wykazuje, że korpus podoficerów zawodowych – wychowanków Odrodzonego W.P. jest zdrowy politycznie i moralnie. 97,3% – podoficerów zawodowych odpowiada zajmowanemu stanowisku; z tej liczby 7,7% nadaje się do skierowania do szkół oficerskich, a 2,8% kwalifikuje się do objęcia stanowisk oficerskich. Tylko 2,7% kwalifikuje się do zwolnienia”, ibidem.

³² CAW, IV.502.1.335, Wyciągi z meldunków informacyjnych Zarządu Polityczno-Wychowawczego o sytuacji w jednostkach za miesiąc luty 1949 r., k. 39.

³³ Ibidem; CAW, IV.502.2/A.298, Meldunek informacyjny z pracy politycznej w Wojskach Lotniczych za miesiąc styczeń 1950 r., 21 II 1950 r. (podpisany: z-ca d-cy Wojsk Lotniczych ds. Politycznych Michalak, pułkownik), k. 31; CAW, IV.502.1.201, Sprawozdanie

Zagadnienie weryfikacji i oceny kadry podoficerów zawodowych ujawniło z całą ostrością ideologiczny aspekt polityki personalnej w ludowym WP pod koniec lat czterdziestych. Świadczy o tym wymownie cytowany w tym artykule dokument Departamentu Personalnego MON z wiosny 1949 r. Czytany bez ukrytych intencji, daje dobry wgląd w wartość kadr podoficerskich pochodzących sprzed okresu II wojny światowej i to nie tylko w MW (w porównaniu z kadrami, wychowanymi już przez ludowe WP). Ideologia – wsparta przez aparat represji politycznych i propagandę – wyraźnie zaciemniała ten obraz. Skutkiem musiało być usuwanie z wojska podoficerów wartościowych i trudnych do zastąpienia, z oczywistą szkodą dla wartości ówczesnej armii.

Jak na to wskazują dostępne wycinkowe dane z drugiej połowy 1950 r., ambitnie zakrojony w lutym tego roku program wymiany „elementów obcych” na żołnierzy „dobrych klasowo i politycznie” musiał ulec daleko idącej modyfikacji pod wpływem konieczności szybkiej rozbudowy ludowego WP³⁴. W czerwcu 1950 r., wraz z inwazją komunistycznej Północy na kapitalistyczne Południe, wybuchła krwawa wojna koreańska, a to nakreślało spiralę zbrojeń (w tym daleko idącą rozbudowę sił zbrojnych) po obu stronach żelaznej kurtyny. W realiach Polski ludowej doprowadziło to w połowie lat pięćdziesiątych do rozbudowy wojska do stanu ponad 400 tys. żołnierzy³⁵. Wbrew oczekiwaniom góry partyjnej i aparatu politycznego WP (ówcześnie pod nazwą Głównego Zarządu Politycznego) wymusiło to zwolnienie pierwotnie wyznaczonego szybkiego tempa „oczyszczania” armii z elementów politycznie „obcych” (na odcinku samej tylko kadry oficerskiej – co charakterystyczne – zanotowano w latach 1950–1951 prawie podwojenie stanów osobowych)³⁶.

miesięczne Zarządu Polityczno-Wychowawczego Marynarki Wojennej za miesiąc styczeń 1948 r., 12 II 1948 r. (podpisany szef Zarządu Polityczno-Wychowawczego MW, Z. Szymiak, kmr por.), k. 73.

³⁴ J. Sobiech, *Polityka władz partyjnych i państwowych wobec Ludowego Wojska Polskiego w latach 1949–1956*, Warszawa 2017, s. 112–114; *Kierownictwo PPR i PZPR wobec wojska 1944–1956, Dokumenty do dziejów PRL*, z. 16, oprac. J. Poksiński, A. Kochański, K. Persak, red. serii A. Paczkowski, Warszawa 2003, s. 216–225; J. Kajetanowicz, *Etapy rozwoju WP w okresie powojennym*, w: *Wojsko w Polsce „Ludowej”...*, s. 33.

³⁵ Już w styczniu 1951 r. stan armii sięgnął ponad 200 tys., a w dwa lata później, w styczniu 1953 r. – około 360 tys. Pod koniec 1953 r. już ponad 380 tys. Do roku 1955 liczebność armii wzrosła do ponad 423 tysięcy, K. Olejnik, *Dzieje oręża polskiego*, Toruń 2007, s. 231). Tak duża liczebność ludowego WP (ponad 400 tys.) występowała wcześniej bezpośrednio po zakończeniu II wojny światowej.

³⁶ E.J. Nalepa, *Oficerowie Armii Radzieckiej w Wojsku Polskim 1943–1968*, Warszawa 1995, s. 64. Dokumentacja archiwalna zachowana po GZP-W i GZP WP wskazuje, że trend na przyspieszone awansowanie młodych kadr („Nie matura, lecz chęć szczerą”) nie przełożył się na walory dowódcze (a nawet wychowawcze) tak pozyskanych oficerów. Jak pisał znawca zagadnienia, Paweł Piotr Wieczorkiewicz: „Najprostszym środkiem zaradczym były szybkie nominacje absolwentów szkół oficerskich działających w L[udowym] WP od roku 1943. Zapelnili oni mogli jednak najwyżej średnie szczeble wojskowej hierarchii, na których zresztą nie zawsze potrafili sobie radzić”, P.P. Wieczorkiewicz, op. cit., s. 287.

“Old, Unsuitable Element” (Professional Non-Commissioned Officers from before 1939 in the People’s Army of Poland during the Purges of 1948–1949)

This article focuses on personnel policy within the People’s Army of Poland during the political purges of 1948–1949. It aims to examine the roles of professional non-commissioned officers from two distinct groups: the first group comprises individuals who served before the Second World War, during the Second Polish Republic, and the second group – of the “new cadres”, being the graduates from the People’s Army of Poland. Utilising statistical data from the Personnel Department of the Ministry of National Defence, specifically the report titled “Analysis of the Professional Non-Commissioned Officers of the Reborn Polish Army as of 1 March 1949”, this analysis assesses how well both groups of non-commissioned officers fulfilled the expectations of the communist authorities, in both military and political contexts. The pre-war cadre was found to be better educated and more professionally skilled. However, due to their inability to meet the political criteria set by the authorities, they faced a gradual removal from the army. In their place, the “new cadres” – the graduates of the People’s Army – were introduced. Although these individuals were less competent professionally, they aligned more closely with the political expectations of the communist regime.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego (Warszawa-Rembertów)
IV.502.1 Zespół Głównego Zarządu Polityczno-Wychowawczego Wojska Polskiego 1945–1949
IV.502.2/A Zespół Głównego Zarządu Politycznego Wojska Polskiego 1950–1956
IV.507.3/A Zespół Dowództwa Wojsk Lotniczych 1945–1949

Opracowania

- Kajetanowicz J., *Etapy rozwoju WP w okresie powojennym*, w: *Wojsko w Polsce „Ludowej”*, red. R. Klementowski i in., Wrocław 2014 (Studia i Materiały IPN).
Kierownictwo PPR i PZPR wobec wojska 1944–1956, Dokumenty do dziejów PRL, z. 16, oprac. J. Poksiński, A. Kochański, K. Persak, red. serii A. Paczkowski, Warszawa 2003.
Koliński I., *Lotnictwo Polski Ludowej 1944–1947*, Warszawa 1987.
Kondracki T., *Czystka w kadrze oficerskiej „ludowego” Wojska Polskiego po III Plenum KC PZPR (listopad 1949 r.)*, w: *Spółeczeństwo w wojsku, wojsko w społeczeństwie w XIX–XXI wieku*, t. 1, red. T. Osiński, P. Orłowski, M. Kruszyński, Dęblin 2024.
Kondracki T., *Miejsce podoficerów zawodowych w procesie kształtowania kadry dowódczej ludowego Wojska Polskiego w latach 1945–1950*, [w druku].
Kondracki T., *Stowarzyszenie Marynarki Wojennej 1945–1992*, Gdynia 2003.
Koreś D., *Oficerowie II Rzeczypospolitej w wojsku Polski „Ludowej”*, w: *Wojsko w Polsce „Ludowej”*, red. R. Klementowski i in., Wrocław 2014 (Studia i Materiały IPN).

To dlatego wiele lat po wojnie musiano tolerować specjalistów wojskowych o „niewłaściwym”, z punktu widzenia politycznego, rodowodzie. Charakterystyczne, że obiektem troski czynników odpowiedzialnych za personalia w ludowym WP było utrzymanie przez dłuższy czas wielu oficerów przedwojennych (o odpowiednim wykształceniu, praktyce bojowej i – co nie bez znaczenia – ogładzie), w szkolnictwie wojskowym.

- Mała encyklopedia wojskowa*, t. 2, wyd. Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1970.
Nalepa E.J., *Oficerowie Armii Radzieckiej w Wojsku Polskim 1943–1968*, Warszawa 1995.
Olejnik K., *Dzieje oręża polskiego*, Toruń 2007.
Sobiech J., *Polityka władz partyjnych i państwowych wobec Ludowego Wojska Polskiego w latach 1949–1956*, Warszawa 2017.
Wieczorkiewicz P.P., *Z historii Ludowego Wojska Polskiego w latach 1945–1956*, w: P.P. Wieczorkiewicz, *Bandera we krwi. Polityka, wojsko, sovietica*, Łomianki 2015.

Tadeusz Kondracki – dr hab., pracownik Zakładu Historii XX w. Instytutu Historii PAN. Autor i współautor ponad 370 publikacji naukowych i popularnonaukowych, w tym około 20 książek. Główne zainteresowania naukowe to: dzieje emigracji polskiej w Wielkiej Brytanii po 1945 r. i historia Wojska Polskiego w latach 1918–1956. Popularyzator historii, głównie dziejów Wojska Polskiego, emigracji polskiej w Wielkiej Brytanii oraz dziejów Warszawy – autor i współautor filmów dokumentalnych oraz programów telewizyjnych o tej tematyce. E-mail: tkond1956@gmail.com.

Tadeusz Kondracki – PhD hab., employee at the Department of the History of the 20th Century at the Tadeusz Manteuffel Institute of History, Polish Academy of Sciences. Author and co-author of over 370 academic and popular science publications, including some 20 books. His main research interests include the history of Polish emigration to Great Britain after 1945 and the history of the Polish Army between 1918 and 1956. Populariser of history, mainly the history of the Polish Army, Polish emigration to Great Britain and the history of Warsaw – author and co-author of documentary films and television programmes on these topics. E-mail: tkond1956@gmail.com.